

İnsan, Kırsal Yoksulluk Ve Toprak İlişkisi Bağlamında Osmanlı Ve Cumhuriyet Dönemi Toprak Rejimi

The Ottoman And Republic Period Soil Regime In The Context Of Human, Rural Poverty And Soil Relationship

ÖZET

Genel olarak sanat ve bilime iki ayrı alan olarak yaklaşmıştır, ancak incelendiğinde birinin diğerini Osmanlı toprak rejimi, bir yandan sahip olduğu hukuki statüyle tarih sahnesinde uzun bir müddet varlığını devam ettirmesini bilirken diğer yandan da oluşumundaki tarihsel birikimiyle hem toprak kullanımı konusunda farklı ve ileri bir durum meydana getirmiş hem de toprağın fiziksel durumu ile ilgili olarak pozitif anlamda ekonomik durum oluşumunu sağlamıştır.

Cumhuriyet dönemi, imparatorluk bakiyesi topraklarda, imparatorluk mirası kurumlarla ve yeniden oluşturulmak istenen kurumsal yapıların zaman zaman beraberliği zaman zaman rekabeti üzerinde kurulmuştur. Bu beraberlik, olumlu sonuçları barındırdığı gibi kontrol edilemeyen durumları da barındırmıştır. Osmanlı Devleti'nden devralınan sosyal yapının başlangıçtaki en önemli unsur; tarım, toprak ve zirai faaliyetlerdir. Dönemin konjonktürel tablosunun en fazla öne çıkan yanı, yerleşimin şehirlerden çok köylerde olması ve ekonomik yapının tarıma dayanıyor olmasıdır.

Bu çalışmada, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi toprak rejiminin karşılaştırılması yapılmıştır. Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi toprak rejiminin karşılaştırılmasında kısıtlılık ve sorun; karşılaştırmanın Osmanlı döneminin son dönemiyle ve Cumhuriyet döneminin yaklaşık 100 yılı ile sınırlı olmasıdır. Toprak rejimi ile ilgili olarak, Osmanlı Devletinin son dönemine göre Cumhuriyet döneminin hareketliliği daha fazladır. Bu çalışmada yapılan karşılaştırmada genel değerlendirmeden ziyade öne çıkan ve esasla ilgili olan konular üzerinde durulmuştur. Öncelikle geçmişte yaşanmış sorunlar ve yanlışlıklar belirlenmesi amaçlanmıştır. Daha sonra bu amaç çerçevesinde bundan sonra aynı sorunların ve yanlışlıkların olmaması için yapılması gerekenlerin neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Yoksulluk, Toprak Rejimi, Tarım Arazisi.

ABSTRACT

The Ottoman land regime, on the one hand, knew its existence on the stage of history for a long time with its legal status, on the other hand, with its historical background in its formation, it created a different and advanced situation in terms of land use and created a positive economic situation in relation to the physical condition of the land. .

In the Republic period, the empire's remnant lands, from time to time, were based on competition from time to time with the institutions of the empire and the institutional structures to be rebuilt. This togetherness has not only positive results but also uncontrollable situations. The most important element of the social structure taken over from the Ottoman Empire; agriculture is land and agricultural activity. The most prominent aspect of the conjunctural picture of the period is that the settlement was in villages rather than cities and the economic structure was based on agriculture.

In this study, the comparison of the Ottoman period and the Republic period land regime has been made. Limitation and problem in comparing Ottoman and Republic land regimes; the comparison is limited to the last period of the Ottoman period and the first approximately 100 years of the Republic period. Regarding the Torak regime, the dynamism of the Republic period is more than the last period of the Ottoman Empire. In the comparison made in this study, the emphasis was placed on the issues that stand out and are related to the basis rather than the general assessment. First of all, it is aimed to determine the problems and inaccuracies that have happened in the past. Later, within the framework of this purpose, it was focused on what should be done to ensure that the same problems and mistakes do not occur after that.

Keywords: Rural Poverty, Soil Regime, Agricultural Land.

GİRİŞ

Toprak rejimleri genel olarak, kırsal yoksulluk başta olmak üzere yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği, göç, demografik yapı, sosyal dışlanma, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH)'nın düşük olması, az gelişmişlik vb. sorunların temelini oluşturmaktadır. Bu anlamda, toprak rejimini, salt toprak mülkiyeti olarak ele almak hem doğru değildir hem de yetersiz bir bakış açısının ürünüdür.

Toprak rejimi ile insan ilişkileri sosyal politikanın özellikle yoksulluk ve göç konularıyla yakından ilgilidir. Toprak rejimi, aynı zamanda kırsaldan kente göçle yakından ilgilidir. Bu konudaki yanlışlar, beraberinde çarpık şehirleşmeyi de getirmektedir. Bu çalışma ile geçmişte yaşanmış sorunlar ve yanlışlıklar belirlenmesi

Mustafa Hatipler¹ 

How to Cite This Article

Hatipler, M. (2023). "İnsan, Kırsal Yoksulluk Ve Toprak İlişkisi Bağlamında Osmanlı Ve Cumhuriyet Dönemi Toprak Rejimi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:109; pp:5880-5886. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.68168>

Arrival: 03 January 2023

Published: 28 March 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Edirne Sosyal Bilimler MYO Dış Ticaret ve Pazarlama Böl., Edirne-Türkiye ORCID: 0000-0002-2090-3042

amaçlanmıştır. Daha sonra bu amaç çerçevesinde bundan sonra aynı sorunların ve yanlışlıkların olmaması için yapılması gerekenlerin neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Osmanlı döneminin son dönemiyle ve Cumhuriyet döneminin yaklaşık 100 yılı ile sınırlı olarak yapılan literatür taramasına göre, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan sorunların büyük bir kısmının kaynağı toprak rejimindeki sorunlardır denilebilir. Benzer durum, Cumhuriyet dönemi Türkiye için de geçerlidir. Toprak rejimine dair uygulamalarda yaşanan gecikme ya da yanlış beklentiler, kuruluşa ve sonraki yıllarda hatta günümüzde birçok toplumsal ve ekonomik sorunun temel kaynağı niteliğindedir. Özellikle köyden/kırsaldan şehre göçü önlemeyi önceliklemiş olan toprak rejimi politikalarına rağmen, gelinen noktanın, parçalı araziler ve terkedilmiş köyler, işlen(e)meyen topraklar noktasına gelmiş olması, bu konuda bir kere daha ve çok ciddi olarak kafa yorulmasını şart kılmaktadır. Daha da ilginç olanı, arazilerin yerli ya da yabancı büyük sermaye adına toplanıyor olmasıdır ki bu Osmanlı döneminin de Cumhuriyet döneminin toprak rejimi çalışma ve gayretleriyle taban tabana zıt bir durumdur. Osmanlı Devleti'nde toprak rejimi (mülkiyet ve üretim ilişkileri), siyasal ve sosyal yapı ile çok yakın ve güçlü bir bağa sahiptir. Osmanlı Devleti toprak rejimi olarak istinat noktası 1858 tarihli Arazi Kanunnamesidir. Adı geçen kanunname ile klasik dönemde uygulanmış olan miri toprak rejimi sona erdirilmiştir.

Öte yandan 1923 yılında, büyük ve şartları ağır bir savaş sonrasında, genç Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Bir yandan 700 yıllık bir imparatorluğun yaşam tarzı, toplumsal yapılarının etkisi, baskısı diğer yandan da çağdaşlaşma ve "muasır medeniyetler seviyesi" ni yakalama arzusu genç Cumhuriyetimizin çizgisini belirlemede etkili olmuştur. Bu çizgide, Cumhuriyet dönemi toprak rejimi de Osmanlı Devleti toprak rejiminin son dönemlerdeki bozulmuş halinden olsa gerek tamamen farklı amaçlara ve tamamen farklı uygulamalara sahne olmuştur. Şüphesiz en önemli farklılık; mülkiyet ve amaç alanında olmuştur.

Gelecekte özellikle, toprak rejimindeki değişiklikleri ekonomik, sosyal ve kültürel sonuçları gibi konuları daha ayrıntılı bir şekilde inceleyen araştırmalara yapılabilir. Bunun yanı sıra, köyde yaşamın cazibesinin artırılması için yapılabilecek politika önerileri de araştırılabilir. Ayrıca, köyden şehre göçün sosyo-ekonomik nedenleri ve sonuçları gibi konular da ele alınabilir. Ayrıca, toprakların parçalanmasının sonuçlarına odaklanarak, toprakların kullanımı ve işletilmesi ile ilgili politikaların ve mevzuatın etkililiği de incelenebilir. Bu tür araştırmalar, toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimleri anlamak ve gelecekte daha sürdürülebilir ve eşitlikçi toprak politikaları geliştirmek için önemlidir.

OSMANLI TOPRAK REJİMİ

Osmanlı toprak rejimi mülkün sahibi olmak bakımından ele alındığında bu toprakların öşri ve haracî olduğu gibi yarı mülk ve yarı devlet toprağı sayılabilecek araziler de olduğu görülmektedir (Akdağ, 1975).

Osmanlı toprak rejiminin esası, toprağın mülkiyeti ile belirlenmiştir. Bu sistemin yapısını; toprağın devlete ait olması, faydalanma hakkının köylüde olması, Sipahinin toprağı köylüye adeta kiralaması ve vergi gelirlerini toplayıp asker beslemesi oluşturmaktadır (Akdağ, 1975; Genç, 2005).

Osmanlı toprak rejiminde, topraklar; devlet mülkiyetinde olan topraklar (mirî arazi), özel mülkiyet sayılabilecek topraklar ve vakıf olan topraklar olmak üzere üç ana grupta ele alınabilir (Akdağ, 1975).

Osmanlı Devleti Toprak Rejiminin Tarihi Süreci

Osmanlı Devleti toprak rejimi, tarihi süreç içinde gelişmiş bir sitemdir. Doğal olarak da Selçuklu Devleti ve Doğu Roma İmparatorluğu toprak rejimlerinden etkilenmiştir (Divitçioğlu, 2015: 27-28). Bu oluşum içinde ilk dönemlerde padişahlar, arazinin mülkiyetini elinde tutmuş ve kullanımını askeri hizmet karşılığında askerler arasında dağıtmışlardır (İnalçık, 1993: 23).

Osmanlı toprak rejiminin özünü oluşturan Mirî toprak rejimi, sadece Osmanlı Devleti'ne has bir uygulama değildir. Bu uygulama Selçuklu İmparatorluğu'nda ve Anadolu Selçukluları'nda mevcuttur. Aynı şekilde benzer uygulamalar Roma İmparatorluğu'nda, Ortaçağ Avrupa'sında ve Bizans İmparatorluğu'nda da mevcuttur (Barkan, 1980).

Mirî Arazi Rejimi

Osmanlı toprak rejimi mirî arazi olan topraklarda uygulanmıştır. Mirî arazi; geliri tamamen hazineye ait olan arazi (Arazi-i Mirîye-i Sırfa) ve yalnız geliri veya hem geliri ve hem de tasarruf hakkı yahut sadece tasarruf hakkı belirli bir amaca tahsis edilmiş olan arazi (Arazi-i Mirîye-i Mevkufe) olarak adlandırılan topraklardan oluşmaktadır (Akdağ, 1995). Bu toprakların mülkiyeti devlete aittir. Mirî arazi en gelişmiş olarak tanımını 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunu'nun 3. Maddesinde bulmaktadır. Bu tanıma göre:

“Rakabesi (çıplak, kuru mülkiyeti) devlet hazinesine (beytülmal) ait olarak ihale ve dağıtımı Osmanlı Devleti tarafından sürdürülen tarla, çayır, yayla, kışla, koru ve benzeri yerlerdir ki, eskiden malı başkasına bırakma ve mahlûlât olarak arsa sahibi kabul edilen tımar ve zeamet sahiplerinin ve bir aralık mültezim ve vergi tahsildarlarının izin ve dağıtımı ile tasarruf olunurken, bunların yürürlükten kaldırılmasıyla şimdi Osmanlı Devleti tarafından bu konuyla görevlendirilen zâtın izin ve dağıtımı ile tasarruf olup mutasarrıfları ellerine yüce tuğralı tapu senetleri verilir.” (Cin, 1985: 45-68).

Bu tanıma göre, miri arazinin çıplak mülkiyeti devlete aittir, işletilmek üzere, süresiz olarak, köylüye verilmektedir (Genç, 2005; Akdağ, 1995):

Dirlik (Tımar) Sisteminin Özellikleri

Osmanlı toprak rejiminin esasını Dirlik (tımar) teşkil etmektedir. Tımar sisteminde, Devlet, sahibi olduğu arazinin belirli bir kısmını karşılığında vergi ve asker yetiştirmek başta olmak üzere belirli hizmetler karşılığında bir şahsa vermektedir (Barkan, 1980). Bu şahsa Tımar sahibi ya da Sipahi denilmektedir. Tımar sahibi, kendisine verilen arazileri, kendi adına ya da bir başkasına da işlettiremez (Üçok, 1943: 259-452; Genç, 2005).

Dirlik sisteminde arazi, başlangıçta tımar ve has adıyla ikiye ayrılmakta iken daha sonra tımar, zeamet ve has olmak üzere üç gruba ayrılmıştır (Pakalın, 1993: 498-503). Bu yapıda; geliri 20.000 akçeye kadar olan arazi tımar, fazlası yerine ve miktarına göre zeamet ve has olarak değerlendirilmiştir (Genç, 2005). Dirlikler; türlerine göre, tımar sahibinin devlete karşı olan sorumlulukları da değişmektedir. Dirlikleri tımar arazisinin mülk olarak verilip verilmediğine, dirlik arazisinin gelirine, tımar sahiplerinin gördükleri işlere, tımarın verilmiş şekline ve tımarın mali durumuna göre olmak üzere 5 çeşit altında tasnif etmek mümkündür (Pakalın, 1993: 498-503).

CUMHURİYET DÖNEMİ TOPRAK REJİMİ

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, 50 hektar (500 dekar) ve daha büyük mülklerin ülkedeki toplam arazi kaynaklarının mülkiyet dağılımında önemli yer tuttuğu görülmektedir. 1934 yılında, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’nde 1075 ailenin elinde 580.000 hektarlık işlenmiş arazi olduğu açıklanmıştır (Tezel: 2002: 359).

Cumhuriyet Döneminde toprak rejimi ile ilgili olarak Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu yanında, bazıları iskâna, bazıları da münhasıran Devlet arazisinin ve 200 dönümü geçmemek üzere talep eden köylü ve kasabalıya arazi verilmesine ait olmak üzere çıkarılan kanunlar olarak: 155 sayılı ve 2 Haziran 1929 tarihli Kanun, 1921 yılında çıkarılan Bütçe Kanunu’nun 25. maddesinin A bendi ve 14 Haziran 1944 tarihli ve 2517 sayılı İskân Kanunu, sayılabilir (Pamak, 1980: 127-167). Bu kanunlardan özellikle, 1921 yılı Bütçe Kanunu 25. Maddesine eklenen A bendi ile toprağı olmayan köylü kesime 10 yıllık taksitlerle ödemek üzere arazi verilmiştir.

Bu kanunların yanında Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde en büyük değişiklik 1961 Anayasası ile gerçekleşmiştir. Cumhuriyet dönemi toprak rejimini üç ana devrede ele almak mümkündür. Bunlar; Cumhuriyetin ilk 25 yılı içinde başlayan ve 1961 yılına kadar süren çalışmalar, 1961 yılı çalışmaları ve 1973 yılından günümüze olan çalışmaları, şeklindedir.

Cumhuriyetin kuruluşundan 1961 Yılına kadar Yapılan Çalışmalar

1924 Anayasası, özel mülkleri kamulaştırmaya karşı koruyan hükümler getirmiştir. 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun’la özel mülkiyetin yasal gücü nedeniyle, geniş tarım alanları üstünde faaliyet gösteren ailelerin, bu alanları tam malik sıfatıyla tapuya kaydettirmeleri sağlanmıştır (İpekçi, 2008). Bu durum, 1929 yılında yapılan yasal düzenlemeyle, Osmanlı döneminden kalma arazi tasarruf belgesi olanlara da uygulanmıştır. Böylelikle elinde bu tür belge bulunan nüfuzlu aileler, çok geniş alanların mülkiyetini almıştır (Velidedeoğlu, 1963: 16). Bu yasal düzenleme Şubat 1937’de Anayasa değişikliği içeren 3115 sayılı Kanun’la sınırlandırılmıştır. Büyük zorluklara rağmen; 1923-1950 arasında 430.000 aileye 1,5 milyon hektar kadar arazi dağıtılmıştır (İpekçi, 2008).

1945 yılının Mayıs ayında, “4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma ve Çiftçi Ocakları Kurulması” hakkındaki kanun tasarisini Meclis’e sunulmuş, Çiftçi Ocakları kısmı kaldırılarak Haziran 1945’te, kanunlaşmıştır (İpekçi, 2008). Bu dönemin topraksız köylüye toprak dağıtma ameliyesinin yasal dayanağı bu kanun olmuştur.

Toprak dağıtımı ile ilgili radikal çalışmalar, 1945 yılında çıkarılan işbu 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile başlamıştır. Bu kanunla büyük toprakların kamulaştırılması ve toprak mülkiyeti yapısındaki düzensizlikleri ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. 4753 sayılı yasa, nedensiz üst üste 3 yıl ekilip biçilmeyen tarım arazisinin, Tarım Bakanlığı’nın kararıyla işlenmiyor sayılması ve kamulaştırılmasını öngörmekteydi. Ancak kamulaştırmayı içeren bölümü 1950 yılında kaldırılmıştır (Türker, 2010: 38-57).

Cumhuriyetin kuruluşundan 1961 Yılına kadar Yapılan Çalışmalar

1961 Yılı Çalışmaları

1961 Anayasası ile (1961 Anayasası'nın 37. Maddesine göre), topraksız her yurttaşa toprak verilmesi şartı ortadan kaldırılmış ve toprak dağıtımında toprağın verimli olarak işletilmesi esası getirilmiş, aynı 37. Madde ile o zamana kadar muğlak bulunan devletin verdiği arazinin miras yoluyla intikali kayıt altına almış, toprak dağıtımında, özel mülkiyete el konulabilme şartı yanında esas ve öncelik olarak devlet arazisinin dağıtılması belirlenmiş ve toprak dağıtımıyla esas gaye olarak köyden kente göçün önlenmesi temel amaç edinmiştir (Pamak, 1980: 127-167).

Bu Anayasanın 37. Maddesiyle 38. Maddesinin 2. fıkrası ve 53. Maddesi toprak rejimiyle ilgili; ilk olarak toprak dağıtımında ülke topraklarının verimli olarak işletilmesi ve toprağın sadece isteyen çiftçiye verilmesi esası ortaya konmuştur (Tezel, 2002; İpekçi, 2008).

Özetle, 1923-1973 arasında toprak rejimi ile faaliyetler olarak; 1940-1944 tarihleri arasında 53.000 aileye 875.000 dekar, 1949-1952 tarihleri arasında 80.606 aileye 98.037 dekar, 1950-1960 tarihleri arasında 350 bin aileye 18 milyon dekar, toprak dağıtılmıştır (Türker, 2010: 38-57).

1973 Yılı ve Sonrası Çalışmaları

Bu dönemde toprak rejimi ile ilgili olarak belirleyici olan husus; Haziran 1973 tarihinde çıkarılan 1757 sayılı yasa olmuştur. Şanlıurfa'nın pilot il uygulamasını kapsayan yasa; toprak verimli işletilmesini, topraksız çiftçiye çiftçilik yapması şartıyla toprak verilmesini ve toprak verilen aile reislerinin ilgili olan bir kooperatife girme zorunluluğunu içermekteydi (Tezel, 2002). Ancak uygulamaların başında Yasa, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir (Türker, 2010: 38-57; Dalkıran, 2017a).

1984 yılında 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu, 1985 yılında da 3155 sayılı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun yürürlüğe girmiştir. 3155 sayılı Kanunla Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (TRGM) kurulmuştur. 3083 sayılı kanunun yarım kalan uygulamaları tamamlanmaya çalışılmıştır (Türker, 2010: 38-57). Bu çerçevede, ilgili yasal değişikliklerle birlikte 1987 yılında, 1757 sayılı kanunla dağıtımı yapılmış olan 36 köyde 754 topraksız ve az topraklı çiftçi ailesine 101.977 dekar arazinin tapuları verilmiştir.

2005 yılında Hazine arazilerinin kullananlara satışını düzenleyen 4070 sayılı kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla, daha önce dışarıda bırakılan tarım reformu uygulama alanları satışa dâhil edilmiştir. Bu kapsamda 6.193 dekar arazinin satışı, 32.894 dekar arazinin de Kamu Kurum ve Kuruluşlarına tahsisi gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyet dönemi toprak politikasının bir diğer faktörü de toplulaştırma'dır. 1961-2009 yılları arasında 1.115.000 ha arazi toplulaştırılmıştır (TRGM, 2010: 41). Genel bir değerlendirme olarak Cumhuriyet döneminde toprak ve tarım reformu uygulamaları aşağıda yer alan Tablo 1.'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Genel Olarak Cumhuriyet Dönemi Toprak Rejimine Dair Düzenlemeler

Kurumlar / Yıllar	Arazi Kamulaştırması		Arazi Topplulaştırma		Arazi Dağıtımı	
	Hektar	%	Hektar	%	Hektar	%
1923-1944 Yılları Arasında (Çiftçiye Topraklandırma Kanunu)	-	-	-	-	1.200.000	34,2
Toprak-İskân İşleri (1951-84) Genel Müdürlüğü	13.364	6,3	-	-	2.205.372	62,8
Toprak-Su Genel Müdürlüğü	-	-	70.000	6,9	-	-
Toprak-Tarım (1971-1984) Reformu Müstş. (1757 sayılı Kanun)	169.000	92,7	-	-	23.090	0,7
Köy Hizmetleri (1984-2005) Genel Müdürlük	-	-	250.000	24,7	-	-
Tarım Reformu (1984- Gnmz) Genel Müdürlük (3083 sayılı Kanun)	-	-	692.000	68,4	81.881	2,3
TOPLAM	182.364	100	1.012.000	100	3.510.343	100

Kaynak: Eren, 2008: 47.

GENEL HATLARIYLA OSMANLI TOPRAK REJİMİ VE CUMHURİYET DÖNEMİ TOPRAK REJİMİ KARŞILAŞTIRMASI

Osmanlı toprak rejimi, bir yandan sahip olduğu hukuki statüyle tarih sahnesinde uzun bir müddet varlığını devam ettirmesini bilirken diğer yandan da oluşumundaki tarihsel birikimiyle hem toprak kullanımı konusunda farklı ve ileri bir durum meydana getirmiş hem de toprağın fiziksel durumu ile ilgili olarak pozitif anlamda bir ekonomik durum yaratmıştır.

Genel Olarak Osmanlı Dönemi Toprak Rejimi ve Cumhuriyet Dönemi Toprak Rejimi

Osmanlı toprak rejimi, Osmanlı Devleti döneminde geçirdiği hukuki dönüşümlerle kalıcı bir hukuki duruma dönüşmüştür. Bu noktada 1858 tarihli "Arazî Kanunnamesi" belirleyici olmuştur. Bu şekilde de uygulama,

fermanlara bağı bir konumdan yasalara bağı ve yasalarla düzenlenen bir konuma yükseltilmiştir (Berki, 1973: 65-70).

Osmanlı toprak rejimi, Arazi Kanunu'na bağı olarak şekillenmiştir (Aydın, 1991: Md. 69). Kanun çerçevesinde, kendisine toprak verilecek kişilerin arazisinin olup olmadığına bakılmamıştır. Bu noktadaki devlet hassasiyeti, toprağın boş kalmayıp işlenmesini öngörmektedir. Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde temel farklılık burada yaşanmıştır. Çünkü Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde toprağın işlenmesi esasının yanında hatta daha çok sosyal dengeler gözetilmiş, topraksız köylünün toprak sahibi olması noktasında yoğunlaşmıştır (Üçok, 1943: 65-70).

İki Toprak Rejimi Arasındaki farklılıklar

Bu farklılıklar belirli sınırlılıklar içinde ele alınmıştır. En önemli sınırlılık; Osmanlı toprak rejiminin geçmişte kalmış ve durağan bir yapısı olmuş olmasının yanında Cumhuriyet dönemi toprak rejiminin dinamik ve değişken bir yapıya sahip olmasıdır. Bu değişken yapı nedeniyle, başlangıçtaki uygulamalar ile daha sonraki uygulamalar farklılık arz etmektedir. Bu farklı uygulamalar karşılaştırmayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, mukayese daha çok genel yapılar üzerinde yürütülmüştür. İki rejim arasındaki belirgin farklar kısaca şu şekilde izah edilebilir:

- ✓ Osmanlı toprak rejiminde toprak talebinde bulunanların toprağı olup olmadığı hususu göz önüne alınmamış, toprak varsa talepler değerlendirilmiştir. Cumhuriyet dönemi, talep sahibinin toprağı olup olmadığına bakılmış olanlara verilmemiştir. Bu konu; Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nda ve 1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda belirtilmiştir (Pamak, 1980: 127-167).
- ✓ Osmanlı toprak rejiminde, toprak tahsisi yapılanın çiftçilik yapıp yapmaması değil, toprağın işlenmesi öncelenmiştir. Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde, hem sosyal yapı hem de köyden kente göçün önlenmesi düşüncesiyle, toprak verilenin ve toprağı olanın çiftçilik yapması esası getirilmiştir (Üçok, 1943: 65-70; Pamak, 1980: 127-167).
- ✓ Osmanlı toprak rejiminde mer'i olan "Arazi Kanunu", hem ziraate elverişli olup fertlere dağıtılan mirî arazinin hem de beş ayrı statüye tabi olmuş olan arazilerin tabi olduğu kanundur. Cumhuriyet dönemi toprak rejiminin "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" sadece ziraata elverişli araziye ve bu arazinin dağıtımına dair hükümler ihtiva etmektedir (Pamak, 1980: 127-167).
- ✓ Osmanlı toprak rejiminde çiftçi/köylüye tahsis edilen toprağın çıplak mülkiyeti devlete ait olup kullanım hakkı (intifa), tahsis edilene aittir ve miras yoluyla intikal eder. Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde, kendisine toprak verilene, o toprak tapusu ile birlikte verilmiştir. Bu tapunun iptali durumunda toprağın mülkiyeti hazineye intikal etmektedir (Pamak, 1980: 127-167).
- ✓ Osmanlı toprak rejimine göre toprak verilen kişiler, bu toprağı hem işleme hem de (yarıcılık ve/veya kiraya vermek) işletme hakkına sahiptir. Cumhuriyet dönemi toprak rejimine göre, çiftçi devletten arazi almış ise onu işlemekle yükümlüdür.
- ✓ Osmanlı toprak rejiminde verilen toprağın kullanım hakkı mirasçılara intikal etmektedir. Bu intikal irsen intikal olmayıp bütün mirasçılara aittir. Bu intikal; toprak bütünlüğünü bozmamaktadır. Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde, kendisine toprak verilen ölmüş olsa da kalan toprak bütün varislere geçmekte ve bu durumda toprağın parçalanmasına vesile olmaktadır (Üçok, 1943: 65-70).
- ✓ Osmanlı toprak rejiminde miras hukukuna göre, her kanunî mirasçının mahfuz hisseye sahiptir ve mirasçının mücerret intifa hakkı olma durumu yoktur. Oysa Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde, Medenî hukukumuzdan dolayı, verasetten intikal etmeyen, sınırlı intifa (faydalanma) hakkı vardır.
- ✓ Osmanlı toprak rejiminde toprak talep edenin aile reisi olması şartı yoktur. Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde aile reisinin toprak taleplerinde rüçhan hakkı vardır. Bu nedenle, Osmanlı toprak rejiminde, toprak çok, vasi az durumu ve köyden şehre göç zor söz konusu iken Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde toprak az ve köyden şehre göçün daha kolaydır. (Pamak, 1980: 127-167).
- ✓ Osmanlı toprak rejiminde, toprak dağıtımında cinsiyet ve aile reisliği ön planda değildir ve kadına toprak dağıtımı yapılabilmesi mümkündür. Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde, aile reisi dışında kadının toprak dağıtımından yararlanması mümkün değildir. Böyle bir talep, kadının evli olmaması, Ziraat Fakültesi'nden mezun olması ya da tarım kursları görmüş olması ve çiftçilik yapmayı taahhüt etmesi şartıyla mümkündür (Üçok, 1943: 65-70).
- ✓ Osmanlı Devleti toprak rejimi Arazi Kanunnamesi sonrasında toprağın ihtiyaca yetecek genişlikte olması esasına tabidir. Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde toprak; böyle bir kriter aramaksızın köylü ve çiftçi ailelere geçimlik olarak verilmesi esasını taşımaktadır (Pamak, 1980: 127-167).

- ✓ Osmanlı toprak rejiminde, toprak, tarıma tahsisli ve tarım amaçlı kullanım şartına sahiptir. Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde, bu şart, 25 yıllık bir zaman ile sınırlıdır. 25 yıl sonra bu şart hükümsüzdür.
- ✓ Osmanlı toprak rejiminde, devlet tarafından ürün bazında, çiftçiyi korumak amacıyla taban fiyat uygulaması ve prim, teşvik uygulaması yoktur. Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde, sosyal dengeler ve köyden şehre göçü önlemek amacıyla, ürün bazlı taban fiyatı uygulamaları ve prim, teşvik uygulamaları yapılmıştır.

SONUÇ

Osmanlı toprak rejiminde, toprağın bölünmemesi ve buna bağlı olarak sürekli üretim ve üretimin artması esası varken, Cumhuriyet dönemi toprak rejiminde, miras hukuku ve diğer nedenlerle toprağın bölünmesi önlenememiştir. Bu sorun, zaman içinde çok büyük sorunlar ortaya çıkarmış; birçok büyük tarım arazisi zamanla, küçük parçalara bölünmüştür. Bu bölünmüşlük, hem üretimi etkilemekte hem de üretim giderlerini büyütmektedir. Sonraki yıllarda ve günümüzde yapılmaya çalışılan “toplulaştırma” çalışmaları ve toprağın varisler arasında intikalinin önlenmesi çalışmaları bu sorunu gidermek için atılan önemli adımlardır.

Osmanlı toprak rejiminin yapısından ilham alınarak Cumhuriyet dönemi toprak rejimi ile ilgili şu yapılacak öneri; en azından miras hukukunda yapılacak bazı düzenlemelerle toprağın daha küçük parçalara bölünmesinin önlenmesidir. Bu yapıldığı takdirde sınırların azalmasından dolayı hem üretim artışı sağlanacak hem de üretim giderleri (mazot, gübre vb.) azalacaktır. Bununla ilgili toplulaştırma çalışmaları geçte olsa yapılmaktadır. Toplulaştırmanın daha hızlı ve daha seri hale dönüştürülmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Bu düzenlemeler gerçekleştiğinde; üretim girdi maliyetlerinin azalacağından şüphe yoktur. Çoğu kez mahsulün tarlada bırakılmasının belirgin sebebi fiyat düşmesiyle birlikte ürün maliyetleridir. Ürün maliyetleri ulusal bir mesele olarak ele alınmalı bu şekilde bir yandan tarımsal ürünler daha ucuz olarak tüketiciyi sunulmalı diğer yandan da çiftçinin ekonomik durumunun iyileştirilmesi sağlanmalıdır. Çiftçinin yetiştirdiği ürünü tarlada bırakmayacağı bir sigorta-teşvik sistemi kurulmalıdır. Bu konuyla ilgili yaşanan “Bolluk Paradoksu’nun etkileri minimize edilmeli, üretim planlaması yapılmalıdır. Kaldı ki tarım ürün maliyetinde yaşanacak azalma, tarım ürünlerinin fiyatını da düşürecektir. İşte asıl mesele buradadır. Bu gerçekleştiği takdirde hem kırsal yoksulluk azalacak hem de köyden şehre göç oranı düşecektir (Dalkıran, 2017b).

Osmanlı toprak rejimi, 1858 Arazi Kanunnamesi ile modernize edilmiştir. Ancak kanunun uygulanmasında yaşanan sıkıntıların, devletin gücünün harpler vasıtasıyla kırılmış olması, hedeflenen gelişmelerin önünde engel olmuştur. Hedeflenen orta büyüklükteki işletmelerinin sayısını çoğaltmak iken, arazilerin büyük parçalar halinde birilerinin elinde kalması önlenememiştir. Cumhuriyet dönemi toprak rejimi de köyde yaşamı ve çiftçinin topraksız kalmamasını öncelerken, gelinen nokta; veraset yoluyla arazilerin parçalanmışlığı, hızlı ve kontrolsüz köyden şehre göç olması garip ve bir o kadar da anti sosyal ve anti-ekonomiktir. Terkedilmiş köylerde, parçalanmış ya da az parçalanmış toprakların yerli komprodorlar tarafından çok uluslu şirketler adına satın alınması da 1858 yılından bu yana sürdürülen arazi çalışmalarının, toprak rejimi çalışmalarının tamamının reddi ya da boşa çıkması anlamı taşımaktadır. Bunun önüne geçecek, köyde yaşamı cazileştirecek, köyde yaşamıyor olursa da köydeki araziyi işlemeyi kolaylaştıracak ekonomik ve sosyal önlemlerin çok acil olarak alınması şarttır. Benzetme çok acı olsa da geçmişte, Filistin topraklarında yaşananların bizim topraklarımızda da yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

Sonuç olarak gelecekte bu tip bir araştırma daha kapsamlı bir şekilde ele alınabilir. Özellikle, toprak rejimindeki değişikliklerin ekonomik, sosyal ve kültürel sonuçları gibi konular daha ayrıntılı bir şekilde incelenebilir. Bunun yanı sıra, köyde yaşamın cazibesinin artırılması için yapılabilecek politika önerileri de araştırılabilir. Ayrıca, köyden şehre göçün sosyo-ekonomik nedenleri ve sonuçları gibi konular da ele alınabilir. Ayrıca, toprakların parçalanmasının sonuçlarına odaklanarak, toprakların kullanımı ve işletilmesi ile ilgili politikaların ve mevzuatın etkililiği de incelenebilir. Bu tür araştırmalar, toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimleri anlamak ve gelecekte daha sürdürülebilir ve eşitlikçi toprak politikaları geliştirmek için önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, M. (1975). *Türk Halkının Dirlik ve Düzen Kavgası*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akdağ, M. (1995). *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Hayatı*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Aydın, M.A. (1991). “Arazi Kanunnâmesi”, İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 3, ss. 346-347.
- Barkan, Ö.L. (1944-1945). “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Türkiye’de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 6, Sayı: 1-2, Ekim 1944-Ocak 1945, ss. 54-145.
- Barkan, Ö.L. (1980). *Türkiye’de Toprak Meselesi*, Toplu Eserler, İstanbul: Gözlem Yayınları.

- Berki, Ş. (1973). “Cumhuriyet Devrinde Toprak Rejimi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 30: 1-4, ss. 85-120.
- Cin, H. (1985). *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, 2.Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları
- Dalkıran, G.B. (2017a). “Bir Sağlık Turizmi Destinasyonu Olarak Trakya Bölgesi”, *Social Sciences Research Journal*, Volume 6, Issue 4, ss. 162-178.
- Dalkıran, G.B. (2017b). “The Support of Women Work within Cooperative Enterprises: Sample of Turkey”, *Social Sciences Research Journal*, Volume 6, Issue 3, ss. 1-11 (September 2017).
- Divitçioğlu, S. (2015). *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Eren K. (2008). *Türkiye’de, Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Değın, Yapılan Toprak ve Tarım Reformu Çalışmaları*, AÜZF, Fen Bilimleri Yüksel Lisans Dönem Projesi, Yüksek Lisans Tez.
- Genç, M. (2005). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- İnalcık, H. (1993). *Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul: Eren Yayınları.
- İpekçi, İ.C. (2008). *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pakalın, M.Z. (1993). *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Pamak, M. (1980). “Türkiye’de Toprak Reformu”, *Sosyoloji Konferansları*, C.0, sayı 18, ss. 127 - 162
- Üçok, C. (1943). “Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1:4:259-552, 2:1:85-129, Ankara.
- Tezel, Y. (2002). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TRGM (2010). *Tarım Reformu Genel Müdürlüğü 2009 yılı Faaliyet Sonuçları Raporu*, Ankara.
- Türker, M. (2010). Dünya’da ve Ülkemizde Toprak ve Tarım Reformu Uygulamaları, *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 2010, 45, (3), ss.38-57.
- Velidedeoğlu, H.V. (1963). *Türk Medeni Kanunu*, İstanbul: İÜ Yayınları.
- TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi, https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/5d3yy.htm (1 Kasım 1936, TBMM Açış Konuşması), Erişim Tarihi: 10.01.2021.